

Романюк Б.И. Особенности государственной налоговой политики для колхозного крестьянства УССР в первые послевоенные годы.

В статье освещаются характерные особенности налоговой политики советского государства по отношению к колхозному крестьянству Украины в первое послевоенное десятилетие. Наше внимание сконцентрировано в первую очередь на системе крестьянских денежных повинностей в исследуемый период.

Ключевые слова: система, колхозное крестьянство, государство, село, налоги, деньги, заём, повинности.

УДК [94:37.014.3](477)

І.М. Романюк, О.Ю. Яніцький

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТРУДОВИХ ПОЛІТЕХНІЧНИХ ШКІЛ УКРАЇНИ В 1958-1964 РР.

У статті розглянуто причини труднощів з працевлаштуванням випускників загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл у 1958-1964 роках в Українській РСР у контексті проведеної в ці роки реформи системи освіти. Проаналізовано позитивний та негативний вплив освітньої реформи 1958 року на стан працевлаштування випускників шкіл у республіці.

Ключові слова: Працевлаштування учнів, політехнізація молоді, освітня реформа, праця, трудові школи, професія, бронювання робочих місць.

Становлення ринкових відносин в Україні супроводжується багатьма відчутними соціально-економічними наслідками. Одним з найболючіших серед безлічі інших є безробіття населення. Проблеми з працевлаштуванням особливо актуальні для молодих людей, учорашніх випускників шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Такий стан речей вимагає всебічного дослідження, у тому числі й історичною наукою. Адже з позицій сучасних завдань державотворення важливим є використання досвіду із залучення молоді в промислове та сільськогосподарське виробництво. У цьому контексті варто проаналізувати наслідки освітньої реформи 1958 року, використавши її позитивні та негативні моменти.

Метою написання даної статті є вивчення досвіду впровадження трудової й політехнічної підготовки в школах УРСР та проблем з працевлаштування підлітків та випускників шкіл під час проведення освітньої реформи 1958-1964 років.

Тема є надзвичайно актуальною, зважаючи на перехід старшої школи в Україні на профільне навчання і створення професійних шкіл та ліцеїв, які повинні будуть забезпечити здобуття професійної освіти та надати випускникам можливість виходу на ринок праці [1].

У науковій літературі радянського часу є чимало досліджень, присвячених проблемі реформування освіти в другій половині п'ятдесятих років. Однак праць, які б розкривали проблему працевлаштування та пов'язаних з нею наслідків, надзвичайно мало [2, 3]. В сучасній українській історіографії тема працевлаштування випускників загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл також висвітлюється в основному в контексті інших, більш широких тем [4, 5]. Основний масив інформації з даної тематики міститься в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління [6-9] та частково в Російському державному архіві новітньої історії [10].

Починаючи з середини 1950-х років, перед керівництвом СРСР стояло нагальне завдання з працевлаштуванням молоді, адже переважна більшість випускників після закінчення навчання йшла працювати на виробництво, не маючи при цьому ніякої теоретичної чи практичної підготовки. Керівники підприємств неохоче брали на роботу випускників шкіл, оскільки вони не мали ні спеціальності, ні стажу роботи, до того ж їх потрібно було навчати певної професії, що вимагало додаткового часу і коштів. Враховуючи такий стан, Центральним комітетом КПРС і Радою Міністрів СРСР було видано постанову від 12 вересня 1957 року №1112 «Про залучення в промислове і сільськогосподарське виробництво молоді, яка закінчила середні загальноосвітні школи», якою зобов'язувала центральні комітети компартій союзних республік, крайкоми, обкоми, Ради Міністрів союзних і автономних республік та інші

.....
органи радянської влади розглянути за участю раднаргоспів і місцевих управлінь трудових резервів стан справ з працевлаштуванням осіб, які закінчили середні школи, а також підлітків, які не отримали середньої освіти, і забезпечити залучення всієї молоді в промислове і сільськогосподарське виробництво, охопити її професійною освітою [6, арк.1].

Але дана постанова не вирішувала основного питання, як надати фах уже працюючим на виробництві випускникам та підліткам, які не закінчили середню школу. До того ж значним був і відсоток ніде не працевлаштованих учнів. Станом на 1 грудня 1957 року з 266 603 учнів, які закінчили десятирічку, продовжило навчання трохи більше третини – 91 289. Отримало роботу на підприємствах раднаргоспів і місцевої промисловості, а також в колгоспах республіки – 130 362 випускники. Залишилося не працевлаштованими 26 798 чол., або 10% від загальної кількості [6, арк.5]. У багатьох областях УРСР кількість молоді, що закінчила десятирічку в 1957 і не була працевлаштованою, становила більш як 15%. Подібна ситуація з працевлаштуванням простежувалася і в інших союзних республіках. Загалом по СРСР ніде не працювали і не навчалися 112 800 чоловік [10, арк. 25].

Після прийняття вказаної постанови в Раду Міністрів СРСР продовжували надходити листи з різних міст Української РСР. У більшості з них йшлося про проблеми з працевлаштуванням учнів, які закінчили середні школи і з ряду причин не могли продовжувати навчання. Найскладнішою була ситуація з отриманням першого місця роботи в дівчат, особливо в промислово розвинених регіонах України, де переважала важка індустрія. Так, у Кривому Розі з 1109 непрацевлаштованих випускників середніх шкіл більшість становили дівчата, які не досягли 18-річного віку. Подібною була ситуація і в Нікополі, де з 262 непрацевлаштованих випускників 90% становили дівчата [6, арк.3].

Часто труднощі з працевлаштуванням виникали також через невідповідність робочих місць бажанням самих учнів, які не хотіли йти працювати на будівництво чи в сільське господарство, не отримавши при цьому ніякої кваліфікації і фактично маючи обмежені можливості отримати її в майбутньому.

Вихід з цієї ситуації вбачався в прийнятому Верховною Радою СРСР 24 грудня 1958 року законі «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Верховна Рада УРСР продублювала даний закон 17 квітня 1959 року. Цей документ передбачав структурну перебудову загальноосвітньої школи: впровадження обов'язкової восьмирічної освіти; перетворення середньої десятирічної школи в одинадцятирічну і навіть у дванадцятирічну; створення матеріально-технічної бази для оволодіння учнями шкіл однією з масових робітничих професій. Стратегічним напрямом розвитку школи в законі було визначено політехнізацію, посилення зв'язку школи з виробництвом, навчання з продуктивною працею, особливо в середній ланці [4, с.40]. Випускники восьмирічної школи мали три шляхи для отримання повної середньої освіти:

1) Середні загальноосвітні школи робітничої і сільської молоді (вечірні, змінні) з терміном навчання 3 роки.

2) Середні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням з терміном навчання 3 роки.

3) Технікуми та інші середні спеціальні навчальні заклади [11, с.7].

Для кожного з IX-XI класів усіх середніх шкіл на виробниче навчання виділялося по два дні на тиждень. Перший випуск з одинадцятого класу вже реформованих трудових політехнічних шкіл відбувся в 1962-1963 навчальному році [7, арк.2]. Випускники цих шкіл, окрім атестата про середню освіту, отримували також свідоцтво про присвоєння кваліфікації за обраною професією. Виробничі спеціальності для вивчення в школах мали визначатися відділами народної освіти при безпосередній участі керівників підприємств, колгоспів, радгоспів, планових органів і всіх установ, на базі яких мало здійснюватися виробниче навчання. При цьому мала також враховуватися потреба різних галузей народного господарства в робітниках масових професій, наявність вчительських кадрів і бази для виробничого навчання і праці учнів.

Однак на практиці основними факторами, які визначали професії по яких велася профпідготовка в 9-11 класах середніх загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл були матеріальна база школи чи базового підприємства та наявність викладацьких кадрів з виробничого навчання. Потреби народного господарства часто до уваги бралися в останню чергу. Особливо звертали на себе увагу великі міські промислові центри: Дніпропетровської,

Луганської, Харківської, Донецької областей, у яких середні загальноосвітні школи готували учнів за такими спеціальностями, з яких тільки 38-44% приймалися промисловими підприємствами, будівництвами, підприємствами транспорту і зв'язку, решта випускників повинна була перекваліфіковуватися, тому що за спеціальністю, вказаною у шкільних свідоцтвах, підприємства цих випускників не приймали [8, арк.12]. Загалом же в Українській РСР з 42 512 випускників 11 класів, які після закінчення школи одразу пішли працювати, лише 14563 або 34% працювали за присвоєною в школі професією, що свідчило про надзвичайно низьку ефективність профілізації у середній школі [9, арк.2]. Через відсутність єдиного планування підготовки кадрів у середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням в окремих школах УРСР допускалися помилки з вибором профілю промислового навчання для учнів [2, с.158]. Так, у школах Дніпропетровської, Кримської, Станіславської, Миколаївської й інших областей вивчалися важкі для школярів спеціальності (ковалі, котельники, ливарники, автогенники, електрозварники, емальовальники та ін.). У багатьох школах вивчалися професії для спеціалістів середньої кваліфікації (технолог рибної промисловості, агротехнік, теплотехнік, бухгалтер та ін.), підготовка до яких проводилася в технікумах, училищах та інших спеціальних навчальних закладах. Були і випадки, коли в окремих школах вивчалися дуже вузькі спеціальності (пасічник, штампувальник, обмотник, ретушер, копіювальник, в'язальниця та ін.), освоєння яких не потребувало трьох років вивчення і могло проводитися в якості гурткової чи інших форм позакласної і позашкільної роботи [7, арк.50].

Для підвищення якості працевлаштування учнів, не маючи інших важелів впливу, окрім адміністративних, Рада Міністрів Української РСР прийняла постанову від 17 грудня 1963 року №1361 «Про поліпшення трудовлаштування підлітків», якою в числі іншого зобов'язувала підприємства та установи встановити «бронювання» для прийому на роботу випускників шкіл та підлітків в межах 3-5% від загальної кількості робітників та службовців. Така дія, на думку керівництва республіки, мала надати учням більше шансів на отримання першого місця роботи, оскільки деякі керівники підприємств, колгоспів чи радгоспів продовжували ігнорувати учнівські кадри, попри те, що більшість з них уже мали професію. Не зважаючи на вжиті заходи, питання працевлаштування підлітків, особливо на підприємствах, підпорядкованих Київському раднаргоспу, міст Житомира і Бердичева, було незадовільним. Так, на підприємствах м. Бердичева, підпорядкованих Київському раднаргоспу, де працювало 13 700 робітників, облвиконкомом було встановлено «бронювання» для влаштування підлітків у кількості 390 чоловік. Раднаргосп затвердив ліміт по праці для цих підприємств лише 76 чоловік, що складало 0,5% до загальної кількості працюючих. Внаслідок цього значна кількість підлітків залишилася не працевлаштованою [8, арк. 68].

У сільській місцевості ситуація з працевлаштуванням учнів трудових політехнічних шкіл була ще складнішою. Маючи недостатню навчально-виробничу базу та обмежений вибір професій, сільська школа не могла надати якісну професійну підготовку своїм учням. Основною формою організації навчання тут була учнівська виробнича бригада. Нерідко головним завданням якої було виконання господарських планів школи та колгоспу. Багато підприємств, колгоспів і радгоспів за рахунок годин, передбачених програмою на трудове виховання, просто залучали школярів на сільськогосподарські роботи [5, с.142]. Хоча в деяких випадках шкільні бригади і навчально-дослідні господарства шкіл досягали високих виробничих показників і ставали носіями передового досвіду в сільському господарстві, проте їх було небагато.

Тому кількість учнів, працевлаштованих у сільському господарстві по отриманій у школі професії була також невисокою. З 42 512 випускників 11 класів загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл, які закінчили школу в 1963 році і були працевлаштовані, тільки 6 451 працював у сільському господарстві. По отриманій в школі спеціальності працювало 3 149 колишніх учнів, або 49% [9, арк.2]. Такі цифри були яскравим свідченням того, що переважна більшість випускників не пов'язувала свого майбутнього з селом і працею в сільському господарстві.

Однак попри успішність та не досконалість освітньої реформи 1958 року, вона справила значний вплив на проблему працевлаштування підлітків в УРСР. Кількість непрацевлаштованих випускників зменшилася з 10% в 1957 році до 2% в 1963. У середніх загальноосвітніх школах, де спеціальності при відборі були продумані і навіть обговорювалися

з учнями та батьками, а потім добре було організовано виробниче навчання, випускники після закінчення школи були працевлаштовані за отриманою спеціальністю на базових підприємствах. Кількість учнів працевлаштованих в народному господарстві зросла з 143,8 тисяч в 1959 році до 200,9 тисяч в 1964 році [3, с.228]. Протягом зазначеного періоду значно зросла навчально-матеріальна база та мережа шкіл, що дозволило збільшити кількість охоплених навчальним процесом учнів. Також вагомим здобутком реформи освіти було те, що вчорашні учні, які закінчили 11 клас, не маючи в силу різних обставин можливості йти далі навчатися, могли йти працювати в народне господарство, маючи уже яку-не-яку професію.

Тому в цілому освітню реформу 1958 року не можна назвати повністю невдалою щодо вирішення проблем з працевлаштуванням випускників загальноосвітніх трудових політехнічних шкіл. Однак вона однозначно не виконала поставлених перед нею завдань по профілізації та спеціалізації середньої школи. Це стало однією з вагомих причин її згортання в середині 1960-х років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. Проект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>
2. Завадська О.Я. Школи України в період перебудови системи народної освіти/ О.Я. Завадська. – К.: «Радянська школа», 1964. – 164 с.
3. Завадская О.А. Развитие общеобразовательной школы Украины в период строительства коммунизма (1959-1968 гг.)/ О.А. Завадская. – К.: «Радянська школа», 1968. – 268 с.
4. Пироженко Л.В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х – початок 80-х рр. ХХ століття) : Монографія/ Л.В. Пироженко. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 304 с.
5. Романюк І.М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття./ І.М. Романюк. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 256 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф.р-2, оп.9, спр.5004. – 149 арк.
7. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.2928. – 128 арк.
8. ЦДАВО України, ф.р-2, оп.10, спр.3491. – 194 арк.
9. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.3717. – 98 арк.
10. Российский государственный архив новейшей истории (РГАНИ), ф.5, оп.35, д.89. – 98 л.
11. Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» // Радянська школа. – 1959. – №6. – С. 3-19.

Romanyk I.M., Yanickiy A.Y. Problems with employment of Ukrainian secondary labour polytechnic school leavers in 1958-1964.

The article discusses the difficulties with employment of secondary labor polytechnic school leavers in the Ukrainian SSR in 1958-1964 after the education reform carried out in those years. It analyzes positive and negative effects of 1958 educational reform on the state of employment of school leavers in the country.

Keywords: Employment, politehnizatsiya, educational reform, labor schools, booking jobs.

Романюк І.М., Яницький А.Ю. Проблеми трудоустроїства випускників общеобразовательных трудових політехнічних шкіл України в 1958-1964 гг.

В статье рассмотрены причины трудностей с трудоустройством выпускников общеобразовательных трудовых політехнічних шкіл в 1958-1964 годах в Украинской ССР в контексте проводимой в эти годы реформы системы образования. Проанализированы позитивное и негативное влияние образовательной реформы в 1958 году на состояние трудоустройства выпускников школ в республике.

Ключевые слова: Трудоустройство політехнізації, образовательная реформа, трудовые школы, бронирование рабочих мест.